

Sobre la institució notarial a Catalunya. Qüestionament a la *Norma per a l'elaboració del quadre de classificació dels fons notarial*s

Lluïsa Cases i Loscos

Laureà Pagarolas i Sabaté

Arxiu Històric de Protocols de Barcelona

Presentació

En la línia que li és pròpia de promulgació de textos normatius i tècnics, el Servei d'Arxius de la Generalitat de Catalunya féu públic, el 1997, el redactat definitiu de la *Norma per a l'elaboració del quadre de classificació dels fons notarial*s, escrita per una comissió integrada per companys arxiviers del país. Tanmateix, una lectura atenta d'aquest text ens ha suggerit un seguit de consideracions i d'observacions, algunes de terminològiques i de detall, però d'altres més importants de contingut i de fons, que creiem que posen aquesta Norma –potser elaborada primer només com a document de treball– en entredit i qüestionen la seva aplicació.

S'ha escrit que aquesta Norma és valenta i arriscada. És la nostra opinió que una norma d'aquest tipus no ha de ser-ne, d'agosarada. Ben al contrari, pensem que ha d'ésser prudent, i això en el sentit de flexible, atenant la complexitat de la qüestió i l'ampli àmbit territorial al qual va destinada i en el qual ha d'ésser aplicada, tal i com ja s'apunta en la seva presentació. Però, sobretot, una norma d'aquest tipus ha d'ésser correcta, és a dir, fonamentada en bases científiques, que en aquest cas no vol dir altra cosa que basada en el coneixement profund de la institució que genera la documentació, el notariat català. I mai massa particularista, com sembla que és el cas present, en què s'ha tingut en compte i s'han recollit preferentment aportacions de la documentació notarial de la Catalunya Vella i, en concret, de les comarques gironines, bo i obviant la rica varietat de la resta del notariat del país.

A més, aquesta Norma apareix en un moment en què la major part dels fons notarial

dins la col·lecció d'inventaris de la Fundació Noguera. I el que no es pot negligir és que aquesta tasca de descripció és d'un elevat valor de conjunt i ha estat realitzada ben sovint en condicions certament precàries i difícils, tot i que fretura segurament –això sí– d'una major i més desitjable unitat de mètode.

I, sobretot, no es pot oblidar que aquesta tasca ha estat precedida, paral·lelament a les reflexions i a l'estudi de la institució notarial a cada indret –ben sovint els únics de què disposem–, també d'una meritòria labor, si més no implícita, d'identificació i d'organització dels fons, sense la qual la descripció no hauria estat possible. Com tampoc no es poden deixar de citar els treballs de diplomàtica notarial realitzats, més enllà del mateix Raimon Noguera i Guzman, per arxivers catalans, com ara Josep M. Pons i Guri i, sobretot, M. Teresa Ferrer i Mallol, sobre la redacció de l'instrument a Catalunya, imprescindibles per a la identificació i la classificació de les sèries notariales. I igualment no es poden obviar les obres de juristes tan rellevants com ara José Bono i Arcadi Garcia.

Desitgem que les consideracions que fem a continuació, que no tenen cap caire d'exhaustivitat i que se centren en els punts bàsics exposats a la Norma, contribueixin a esclarir conceptes, alhora que voldríem demanar que es reflexionés sobre la viabilitat de la difusió d'aquesta Norma i del seu compliment en els diferents arxius catalans amb fons notariales.

Notari *versus* notaria

Com s'afirma a la justificació de la proposta, sens dubte la principal aportació de la Norma rau en la consideració de la "notaria" com a element clau per a l'elaboració del quadre de classificació, en contraposició al "notari" –no a la "localitat", com s'afirma al foli 3–, a més de l'equiparació del "notariat reial d'una localitat" al mateix nivell jeràrquic que la "notaria".

Entenem que aquesta primera afirmació no es basa en arguments prou sòlids i, sobretot, parteix d'unes premisses errònies. Per contra, creiem que l'opinió vàlida s'ha de centrar en la figura del notari com a productor de la documentació i la fonamentem en els punts següents:

- Elevar la "notaria" (= l'escrivania) a categoria de productor, o bé dotar-la d'entitat jurídica pròpia (com es remarca al foli 3 en afirmar que "*l'existència d'una notaria, amb personalitat jurídica reconeguda, està a la base de bona part de la producció de la documentació notarial catalana*"), suposa, a parer nostre, un greu desconeixement de la institució notarial, no entendre el que suposà la transformació del segle XIII, amb la recepció romanista i l'aparició del

notari i, per tant, no comprendre o, el que és pitjor, negar el sentit veritable d'una institució que porta ja vuit-cents anys d'existència a casa nostra. I això és molt greu.

- La facultat bàsica, essencial, fonamental del notari –tal com neix al segle XIII i l'entendem encara avui en dia en el nostre sistema llatí– no és altra que la “fe pública”. I la fe pública és una cosa tan senzilla com la potestat (“*auctoritas*”) de la qual està investit el notari per formalitzar (“*conscribere*”) documents en forma pública. És evident que el notari rep aquesta “autoritat” d'un “poder públic”, fragmentat (rei, municipi, baró, bisbe...) a l'època feudal i centralitzat (Estat) en l'actualitat. Però és molt greu confondre aquesta “potestat” (i la persona que la té, el notari) amb el “poder públic” (i la institució que l'atorga). Perquè, per aquesta regla de tres, avui el productor seria l'Estat.
- D'acord amb aquest principi, el notari i només el notari (i mai la notaria o l'escrivania) és la persona dotada de fe pública i destinada per l'autoritat a exercir la funció d'autoritzar instruments. Com fixaren els glossadors bolonyesos, ell és, des d'aleshores, una “*publica persona*”, perquè desplega una funció pública que pertany a la utilitat pública, la de confeccionar instruments públics. I això tan senzill, tan simple, és inamovible i no ha estat posat mai en qüestió per cap escola jurídica i ha estat reblat més recentment per tota la legislació notarial moderna.
- I, per bé que nosaltres som els primers a afirmar que la varietat i la riquesa de la institució notarial al país és extraordinària, les respostes a les qüestions plantejades les hem de saber trobar, però mai negant-ne el principi bàsic, l'essència de la institució: el notari, i només el notari (mai l'escrivania pública o privada), és la persona dotada de “fe pública”, d'autoritat, de capacitat per autoritzar documents i, per tant, de generar el que entenem per un “fons documental”.
- És a dir, és el notari en primera i única instància el responsable de la seva actuació, amb independència del “poder” que li ha conferit “l'autoritat” o de l'indret on l'exerceixi, i més tenint en compte que aquestes dues premisses són variables en l'espai i el temps. Perquè, malgrat la diversitat dels seus components (reials, comunals, senyoriaus, eclesiàstics...), la “institució notarial”, en essència, és una. Així, el “notari” és la persona de “caràcter oficial” (“*publica persona*”) que té la legítima i excloent potestat per autoritzar documents públics, això és, dotada de fe pública, i el càrrec notarial se li confereix inseparablement.
- La “notaria” o “l'escrivania” no és sinó l'oficina o el despatx on un notari exerceix la seva missió i atén el servei públic, i pot anar des

del pobre "ase" o somera itinerant del senyor Raimon Noguera fins a l'edifici que acollia les escrivanies de Vic (per posar dos exemples ben llunyans), amb tots els títols i prerrogatives que vulgueu. Però l'escrivania és només un instrument, un lloc de referència, un mitjà, entre qui té el poder (el bisbe, l'Estat...) i qui té la potestat (el notari), l'únic veritable productor. I és evident que aquesta tindrà una reglamentació i unes regles, però això afectarà només el procediment o el seu funcionament, mai l'essència de la institució. En aquesta línia, per exemple, un mateix notari podia tenir "obertes" més d'una escrivania o notaria, fet que, a la ciutat de Barcelona, obligà al final del segle XV a reglamentar-ho i a prohibir als notaris de tenir més d'una escrivania oberta al públic.

- És només a partir d'aquestes puntualitzacions de tipus genèric, però bàsiques i fonamentals, que caldria afrontar qualsevol tractament arxivístic (elaboració de normes d'identificació, de classificació, de descripció...).
- Establert que és el notari qui posseeix la potestat autenticadora ("*auctoritas*") i l'únic dipositari de la "*fides publica*", és ben cert que el notari com a tal actua en el marc d'una societat, que li imposa uns drets, unes obligacions i unes limitacions concretes, que variaven segons l'època o el lloc on es desenvolupà la seva funció. Així s'han creat un seguit de "diferències", de "varietats", que no són altra cosa que l'exponent de la riquesa de la institució. Però convé ésser molt curosos i, davant la complexitat i, ben sovint i per desgràcia, davant l'evident manca d'estudis concrets, no podem elaborar normes a partir de casos "excepcionals o particulars". A l'hora de fixar normes, cal anar sempre a l'essència, a allò que és genèric, no al cas concret. I aquí l'essència és la fe pública documental.
- Per tot això, no es poden sostenir afirmacions com ara "*la notaria és la principal entitat de referència per entendre l'existència d'una gran part d'aquesta documentació*", o bé "*la notaria manté sempre la seva identitat, cosa que la converteix en un referent fonamental per entendre l'existència de la documentació notarial*". Aquestes afirmacions estan formulades a partir d'un tipus molt concret d'escrivania pública, perfectament establerta i mantinguda en el decurs dels segles, tot i que també en aquest cas podria arribar a ésser objecte de debat. Però de cap de les maneres no es poden aplicar a un conjunt molt divers d'escrivanies "públiques" i, encara menys, a les notaries de caràcter "privat" o particulars. I, a més, l'existència d'aquestes escrivanies públiques en res no és contradictòria amb allò que fins ara hem afirmat, en els punts anteriors, sobre qui deté la potestat d'autoritzar els instruments públics, que és sempre el notari.

- I, per això mateix, no és correcte considerar com una “unitat arxivística” la documentació produïda en una mateixa escrivania, basant-ho en l’existència dels arxius constituïts en el marc d’una escrivania pública. En aquest sentit, és evident que, tal i com s’afirma, l’arxiu de la notaria era un element fonamental per al seu funcionament (qüestió aquesta purament procedimental i de gestió, amb un notable rerefons econòmic i que, per tant, justificava que en tinguessin cura). Però és del tot insostenible que *“l’arxiu de la notaria tenia una entitat que transcendeix de l’actuació de cada un dels notaris que la van regir”*.
- I cal tenir present que aquesta qüestió ens connecta amb el tema, sempre complex i espinós, de la propietat i el traspàs dels protocols. És evident que hi havia un interès dels “poders públics” i de les corporacions notariales a controlar la documentació notarial (per llegat testamentari o, en el seu defecte, per disposició del veguer, a les notaries privades, o segons la reglamentació interna, en el cas de les escrivanies públiques). Però, en la realitat, és prou conegut el caire patrimonial dels registres medievals i moderns: els notaris es consideraven propietaris dels seus protocols, i molts fedataris, en traslladar-se a un altre indret o a una demarcació diferent, s’emportaven amb ells els seus llibres, malgrat les normatives imperants que els ho prohibien. Fins i tot a les escrivanies públiques, on hi havia obligació expressa de deixar-hi els registres autoritzats pels seus escrivans, en més d’una ocasió aquesta obligació no era respectada. I això sense oblidar que existia un notable mercadeig i comerç de protocols, i no només a benefici de determinats gremis que hi estaven interessats, sinó també entre els mateixos notaris.
- Per tant, creiem que podem tenir per certa l’afirmació que el criteri bàsic de tractament dels protocols (identificació, classificació, descripció...) ha d’ésser el notari i la seva producció. I, per una lògica derivada de la composició dels diferents arxius, creats en el decurs del temps, i alhora per una realitat de la pròpia institució notarial (no qüestionada fins a l’aparició d’aquesta Norma), els notaris s’han d’agrupar dins l’epígraf d’una localitat. La localitat ve donada per la informació continguda en la intitulació dels registres dels notaris respectius i s’ha d’entendre en sentit ampli, és a dir, la localitat en concret i el territori d’influència, ja sigui de dret o de fet. I, com a conseqüència de la Llei orgànica del notariat de 1862 i de la creació dels districtes notariales amb els seus arxius respectius, és aconsellable agrupar les localitats segons el districte al qual pertanyen, encara que, tal com ja s’especifica a la Norma, per als fons anteriors al 1862 sigui una “agrupació convencional”.

El notari reial

Com s'ha indicat més amunt, la segona aportació clau de la Norma rau en l'equiparació del "notariat reial" al mateix nivell jeràrquic que la "notaria" (= l'escrivania). Entenem que aquesta segona afirmació tampoc no es basa en arguments correctes i parteix igualment d'unes premisses, ja no solament errònies, sinó que a més, en aquest cas, limiten i no abasten la totalitat de la institució. I això atès que, en esmentar com una categoria pròpia els notaris reials, no consideren els fedataris que actuen per altres autoritats, com ara els notaris per autoritat apostòlica o els notaris per una determinada autoritat senyorial, i que, seguint les pautes donades per la Norma, no estarien adscrits ni a una escrivania ni a cap població en concret. Un clar exemple, entre molts altres, el constituïrien els notaris públics que actuen per autoritat del comte de Pallars per a "*generalis totius comitatus Pallariensis et de tota dominatione sive iurisdictione nobilis domini comitis de Payllars*".

Creiem que ja es dedueix, de la lectura dels punts anteriors, que no podem estar d'acord ni és possible acceptar des de cap punt de vista –ni jurídic ni pràctic– el punt 1.3, encapçalat pel títol "El notariat reial d'una localitat", en la seva globalitat, perquè falla la concepció de base. Tanmateix, creiem convenient de fer a continuació les consideracions següents:

- Emprar una determinada autoritat per la qual un notari exerceix la seva funció social com a base de la identificació i la classificació de la documentació, i més reduint-la a l'autoritat reial, és sinònim de deixar fora del tractament arxivístic la major part de la producció notarial del país. Aquesta, la de l'autoritat per la qual s'exerceix el càrrec, és una qüestió que no hauria d'incidir a l'hora d'afrontar el tractament de la producció notarial dipositada en un arxiu determinat, pel fet que som davant més d'una qüestió de jurisdicció que no de producció i que, si bé l'arxiver l'ha de conèixer i tenir en consideració, no ha d'esdevenir la base de la seva feina.
- Cal tornar a incidir en el concepte bàsic que la notaria no constitueix mai cap "àmbit jurisdiccional" (terme, a més, emprat erròniament, pel fet que una escrivania no és cap senyor i, per tant, no exerceix drets de jurisdicció). I, per tant, de la mateixa manera que una notaria o escrivania, com ja hem exposat, no pot ésser "*l'element clau per a l'elaboració del quadre de classificació*", molt menys ho pot ser el "*notariat reial d'una localitat*". Tornem a afirmar que l'important és la persona, el notari, perquè la potestat per exercir la funció pública li ha estat comunicada només a ell; i és ell qui produirà unes sèries documentals determinades; i és aquesta, la producció, la premissa que cal tenir en compte a l'hora d'afrontar el seu tractament arxivístic.

- Per tant, no es pot afirmar que la documentació del notari s'ha de desdoblar, *“separant els llibres amb instruments presos per l'autoritat del senyor de la notaria dels instruments presos per l'autoritat reial”*. Aquesta afirmació es deu fonamentar en l'existència de casos concrets, com ara Vic o Terrassa, en què hi ha notaris que portaven una sèrie específica i diferenciada en la qual feien constar la seva actuació només com a notaris per autoritat reial, en contraposició a les sèries que ells formaven com a notaris contractats per l'escrivania pública de la ciutat; però, de fet, estem parlant de sèries diferenciades, no de categories notariais diferents, i, per aquest motiu, quan es féu l'inventari, es van descriure com una sèrie pròpia dins del mateix notari.
- Per contra, fora d'aquests casos particulars, la praxi usual era que un notari, si gaudia de diverses autoritats i en un moment determinat autoritzava documents, sobreposant una d'elles a les altres, els incloïa sense cap tipus d'identificació en el seu únic manual. Un exemple serien les sèries dels notaris públics de Barcelona, que podien iniciar el seu primer manual intitulant-se *“per autoritat reial notari públic per tot el territori i dominació del rei d'Aragó”* i, després, dins el mateix manual –i moltes vegades sense cap tipus de diferenciació–, el continuaven com a *“notari públic de Barcelona per autoritat reial”*. O bé notaris, com ara Jaume Massaguer, per autoritat apostòlica i reial notari públic de Barcelona i escrivà del Capítol catedralici, que en un mateix registre va incloure, sense cap tipus de distinció, instruments autoritzats bé com a notari públic de Barcelona, bé com a escrivà del Capítol. Al capdavant, aquests exemples –escollits a l'atzar dins un context realment ampli– haurien de servir per fer evident que no és possible classificar la documentació d'un determinat notari segons l'autoritat per la qual exerceix el seu ofici.

Els notaris regents

La tercera aportació bàsica de la Norma arrela en considerar el temps de regència d'un notari (*“el període durant el qual les actes atorgades en una notaria es fonamenten en la seva autoritat”*) com a segon element de classificació, després de la notaria/“notariat reial”. De fet, aquest apartat, presentat de manera certament confusa, fa referència, per una part, a la cronologia o temps d'actuació d'un notari i, per l'altra, ho barreja amb conceptes com ara “notari regent” i “notari substituït”, que creiem que s'han emprat de manera incorrecta.

- És evident que el criteri d'ordenació de la documentació que caldrà seguir serà el cronològic i sempre d'acord amb els anys d'exercici

del notari. Dit d'una altra manera, els notaris s'ordenaran segons els seus anys d'exercici o, més concretament, segons les dates extremes donades per la documentació conservada.

- Però emprar contínuament, en referir-se al notari, el terme de “notari regent” és excloure tots els altres fedataris que no s'intitulen com a tals. I sostenir afirmacions com ara que *“el criteri de classificació vindrà determinat pel temps de regència de cada notari”* o que el notari regent és *“aquell que, amb independència de si té o no el domini útil de la notaria, actua per autoritat pròpia, sense dependre de l'autoritat d'un altre fedatari”*, obliguen a establir obvietats com: si bé tots els notaris regents són notaris, no tots els notaris són notaris regents. De manera que, tant les afirmacions contingudes a la Norma com aquesta darrera, poden provocar tot un seguit de confusions i no ajuden l'arxiver en la tasca de classificació dels fons.
- Cal tenir present que, tradicionalment, la fórmula de “notari regent” s'ha vinculat a les escriptures de destret. I, d'aquesta manera, en el nostre cas, podríem definir el notari regent com aquell que regeix (*“regere” = “administrare”*) una escriptura en nom d'altri, que n'és el propietari i que, a més, pot ser o no notari. Aquest concepte resta normalment ressenyat en la mateixa intitulació notarial. Per exemple, Pere de Riera, clergue, l'any 1328 signa com a notari públic per autoritat del bisbe de Vic i regent l'escriptura de l'església de Gurb per Berenguer d'Alta-riba, rector de la mateixa. O Gregori Gayó, al final del segle XVI, actua per autoritat reial com a notari públic de Peramea, i regent la notaria i escriptura pública i comuna del monestir de l'abadiat de Gerri. Així, doncs, per tal d'evitar confusions i no deixar exclosos un nombre important de notaris –especialment aquells que exercien el seu càrrec de manera particular–, és opinió nostra que no s'ha de parlar de “notaris regents”, sinó que cal parlar sempre de “notaris”, sense cap qualificatiu que delimiti, denominació que abraça tot el col·lectiu, tant els que exerceixen des d'una escriptura pública com els que ho fan des d'una notaria privada.
- També es pot trobar el terme de “regent” referit a aquell notari que deté les escriptures d'un notari difunt i que, a l'hora d'expedir la còpia d'un instrument d'aquest, la rubricarà emprant la fórmula *“regentem scripturas...”*, tot i que la fórmula més habitual és *“tenentem scripturas...”*. Però aquest vessant del concepte regent és diferent de l'anterior i es refereix simplement al notari que tutela les escriptures d'un altre notari.
- D'altra banda, quant al concepte de “notari substituït”, a la Norma s'especifica que *“s'ha de tenir en compte que la divisòria entre la primera i la segona categoria d'actuants –els que regeixen la notaria i els que puntualment els puguin substituir– no és sempre*

clara". Per contra, hem d'indicar que tant la normativa com la praxi notarial són molt clares al respecte. El notari substitut ho és sempre d'un notari viu, i ho és per un temps i per uns motius determinats: per impossibilitat d'exercir el seu ministeri, per malaltia, per absència, etcètera. L'existència d'aquesta figura i la problemàtica derivada de la seva funció originaran, en el decurs dels segles, un seguit de normatives jurídiques, tant generals com locals, destinades a la seva regulació.

- A més, el notari substitut a l'hora de signar un document o un manual té l'obligació de fer constar la substitució i qui és el notari que li ha delegat la funció, bo i indicant-ne alguns cops la causa o la raó. Per tant, els registres notariais han de ser classificats, no pel notari substitut, sinó pel notari substituït, que és –de dret– qui autoritza els documents i, per extensió, els registres on aquests foren recollits. D'igual manera han d'ésser tractats els registres –normalment aprísies o esborranys– que s'esmenten com a redactats per "*scriptores iurati*" d'un notari. I això amb més motiu pel fet que aquests "*scriptores iurati*" són simples escriptors, tot i que amb una delegació limitada de l'ofici notarial.
- Una excepció al que podríem denominar norma general i que podria portar a confusió és la "notaria pública" de Girona –que en un moment determinat quedarà dividida en onze llocs o places–, els notaris de la qual s'intitulen, a partir d'un cert moment, "*notaris substituts del difunt Jaume de Campllonch*", encara que per ser més precisos s'intitulen "*substitutus ab herede seu successore Iacobi de Campolongo, quondam, publico civitatis, baiulie et vicariae Gerundae suorumque pertinenciarum notario*", de tal manera que, de fet, estan substituint una persona viva, els hereus. En aquest cas, no hi ha dubte que el "notari substitut" és el notari regent de l'escrivania o, dit d'una altra manera, el notari titular, encara que el terme "substitut" o "substituït" restarà del tot arrelat en el notariat gironí, com a conseqüència de l'especial –i, alhora, molt interessant i mereixedora d'un detallat estudi– implantació i desenvolupament de la institució notarial a Girona.
- També cal indicar que tots els notaris podien tenir substituïts, bé de manera puntual, bé per un període de temps més o menys llarg. Aquesta premissa és igualment vàlida per als rectors que actuen com a notaris per autoritat ordinària. I aquest concepte tradicional de notari substitut es confirmà i amplià per la Llei orgànica del Notariat de 1862, en el seu article sisè.
- En darrer terme, quant a la figura dels "connotaris", com recull la Norma, és la fórmula per la qual un notari exercia les seves funcions conjuntament amb un altre fedatari. En aquest cas, els protocols hauran d'ésser atribuïts al notari més antic, bo i indicant sem-

pre l'actuació dels dos notaris i les dates respectives. I diferent és el connotariat o associació entre notaris que es donà en escriptories com ara les de Manresa o Puigcerdà, tal i com es pot comprovar als respectius inventaris publicats per la Fundació Noguera i que obligaren a una remodelació de la normativa general.

La producció documental

És evident que les sèries documentals notariales són d'una riquesa extraordinària, que varien d'acord amb les premisses bàsiques de lloc i de temps i que depenen de circumstàncies com ara la ubicació de la notaria, l'activitat contractual del lloc o la praxi del notari.

I aquesta mateixa riquesa, palesada de manera gairebé colpidora en el cas de Barcelona, fa que qualsevol intent de sistematització se'ns quedi pobre i, el que és més greu, caigui en imprecisions.

- La primera qüestió que se'ns fa evident rau en la mateixa creació i formulació dels tres apartats generals:

"1. Llibres del notari com a fedatari:

 Llibres comuns

 Llibres especials per raó de l'acta

 Llibres del notari al servei d'una institució

2. Llibres del notari com escribà no fedatari

3. Llibres auxiliars del notari".

- En primer lloc, no es pot titular un epígraf "Llibres del notari com escribà no fedatari", diferenciant-lo de l'altre "Llibres del notari com a fedatari". Perquè, cal tornar-ho a escriure, el notari actua sempre com a fedatari, en una o altra esfera, però dotat en tot moment de la prerrogativa bàsica que li ha estat atorgada pel poder constituït, és a dir, la "fe pública". A part de la seva formulació contradictòria, el contingut del segon epígraf de la producció del notari com a no fedatari queda a mig camí entre els llibres del notari al servei d'una institució i els llibres auxiliars i, per tant, fa que aquest apartat esdevingui del tot innecessari.
- I, en un altre ordre, cal entendre com a "Llibres auxiliars del notari" aquells que l'ajuden en el desplegament de la seva funció, com ara els formularis, que, com ja es recull a la Norma, no poden ésser considerats part del fons notarial. Per això, no es poden incloure en aquest apartat els "llibres d'índexs", més pròpiament anomenats "rúbriques", atès que formen part dels mateixos manuals o llibres a què fan referència i, per tant, els han d'acompanyar. Quant als "lli-

bres de comptes”, que tant poden fer referència a la comptabilitat de la notaria com a la privada del notari o, encara, d’alguns dels seus clients, creiem que seria millor incloure’ls al final de les sèries dels llibres registre, però sense qualificar-los de “llibres auxiliars”.

- L’enunciat del primer sotsepígraf –dins del primer epígraf– com a “Llibres comuns” conté, en ell mateix, una contradicció. Com molt bé es diu a la Norma, Catalunya es caracteritza pel sistema de doble o tripla (fins i tot quàdrupla) redacció en registre de l’instrument, que donarà lloc als manuals –i, posteriorment, als esborranys i a les aprísies– i als llibres. Les diferències entre aquests registres és prou coneguda i no és ara el moment d’abundar-hi. Per això, és del tot evident que aquest epígraf de “llibres comuns” no pot tenir mai un primer subapartat que inclogui els “manuales comuns” i, a més, un segon subapartat homònim, que inclogui els “llibres comuns”. Per tant, en el cas hipotètic d’establir un mínim quadre de classificació de les diferents sèries notariales –fet que desaconsellem–, en un primer apartat s’haurien d’agrupar “aprisies”, “esborranys” i “manuales”, d’acord amb el procés lògic de redacció, i en un segon apartat els “llibres”.
- I encara, quan després de les disposicions borbòniques del segle XVIII els “registres” esdevenen “protocols” amb les matrius originals de les escriptures i, al final del segle, desapareix l’agrupació dels contractes per matèries i s’imposa el llibre ordinari únic, està encara més mancada de sentit aquesta divisió interna de la producció notarial, com s’ha fet en alguns inventaris editats seguint la Norma.
- A més, no entenem com a correcte el fet de conceptuar els *libri iudeorum* o *els libri extraneorum* com a llibres comuns. Cert que contenen instruments notariales que, per ells mateixos, són equivalents als dels altres manuals i llibres, però és igualment evident que hi ha hagut una clara i decidida voluntat del notari de diferenciar-los, en aquest cas per raó de la seva clientela. I recordem que un llibre especial no és altra cosa que el resultat de l’aplicació d’un principi elemental que el notari exercia per decisió pròpia, lliure i, en tot cas, d’acord amb la praxi del moment i del lloc: l’agrupació dels contractes per matèries.
- El segon sotsepígraf de “Llibres especials per raó de l’acta”, en el supòsit que hagués de portar algun encapçalament, caldria titular-lo millor com a “Llibres especials per raó de l’instrument” o, senzillament, com a “Llibres especials”, sense cap altra especificació. Recordem que “l’acta” –diferent del concepte “d’acte”, que surt repetit moltes vegades a la Norma de manera errònia i confusional– és una categoria doctrinal inferior a l’escriptura pública, que és aquella objecte de contracte.

- Quant al tercer sotsepígraf de “Llibres del notari al servei d’una institució”, cal dir que el contingut de l’explicació és força confús (i, en la mateixa línia, encara ho és més la del darrer paràgraf del foli 9, quan inclou tots els “llibres del notari al servei d’una institució” en l’apartat del “notari com a escrivà no fedatari”). L’error el cometem en voler enquadrar, de la manera que sigui, la producció del notari, quan la qüestió és segurament molt més senzilla. El notari era (i és) la persona dotada de “fe pública” i, com a tal, era requerit (“*requisitus*”, com diuen els documents) per les diferents institucions per donar fe de tot allò que calgués.
- Així, el podem trobar actuant a les cúries del veguer o del batlle (amb una intervenció tan pròpia, abans de 1862, com la contractual privada, també dita aquesta precisament extrajudicial), als gremis, a les corts generals, a la Taula de Canvi, als municipis o universitats i un llarg etcètera. I la seva actuació és sempre, per dir-ho d’alguna manera que s’entengui, “pròpia”, inherent a la seva funció de fedació i, per tant, queda justificada plenament la presència d’aquests fons als arxius de protocols, dins les sèries notarials.
- Concloem que, en aquest punt de la producció documental de cada notari, no convé confeccionar epígrafs interns, més enllà de la divisó primigènia bàsica, inherent a la pròpia redacció de l’instrument notarial, entre manual i llibre (evidentment, a partir de mitjan segle XIV). I això ateses la riquesa i la varietat de la institució, que ha tingut un fort arrelament a la terra i que ha perdurat durant més de vuit segles, fet que ha donat lloc a una gran diversitat i a una evolució continuada dels mateixos tipus documentals i de la seva agrupació. I el cert és que la varietat de sèries no es produeix només entre els diferents territoris o entre els notaris d’una localitat, sinó que la podem trobar també en les sèries produïdes per un mateix notari. Aconsellem, en tot cas, descriure i presentar de manera ordenada la producció interna de cada notari d’acord amb un criteri, que es pot arribar a fixar amb caràcter general després d’un estudi acurat dels fons de cada lloc, però sense establir mai uns epígrafs ja predeterminats, que ben sovint resulten molt difícils d’acomplir, atès que en la majoria dels casos no s’adapten a la realitat.

Creiem que és necessari afegir que, en aquest qüestionament a la Norma, no som els primers. Ja al Butlletí del Servei d’Arxius corresponent a l’hivern de 2000 (núm. 28), en un escrit intel·ligent, com li és propi, l’arxiver d’Olot feia algunes consideracions sobre l’aplicació de la Norma. Tot i que l’autor ho desmenteix amb una certa complicitat, és evident que el seu escrit qüestiona els eixos fonamentals plantejats, la notaria i el notariat reial.

I el mateix s'esdevenia en l'inventari publicat per la Fundació Noguera l'any 2000 dels protocols notariais de Tarragona (1472-1899). La introducció s'enceta amb l'afirmació que l'elaboració de l'inventari s'ha fet d'acord amb les directrius del Servei d'Arxius, referint-se a la Norma de 1997. Però, tot seguit, immediatament, en el segon paràgraf, s'indica que els aspectes bàsics de la Norma no han pogut ésser aplicats, ni el destriament de les notaries *"enteses com a entitats independents, amb personalitat jurídica pròpia"*, ni el notariat reial.

És evident que es podrien debatre altres punts que s'esmenten a la Norma, però al capdavall el resultat seria similar: la base per a la identificació i la classificació d'un fons notarial és el notari titular i la seva producció. L'aplicació d'aquest principi bàsic facilitaria una tasca d'organització de fons que s'ha plantejat de manera confusa i errònia amb una Norma que abunda en les particularitats i, per tant, és excloent. I això amb més raó quan tots estem d'acord a afirmar, amb les mateixes paraules dels autors de la Norma, que *"la llarga durada del notariat, afegida a les diferències de contextos en què s'ha desenvolupat, així com les diferències que s'observen en la pràctica notarial, fan impossible donar normes absolutament rígides i tancades d'identificació, organització i classificació de la documentació notarial"*.

Resumen

A raíz de la promulgación de una norma técnica sobre el cuadro de clasificación de los fondos notariales de aplicación en los archivos catalanes, los autores de este artículo aportan una serie de reflexiones y razonamientos sobre la institución notarial en Cataluña que, de hecho, ponen en entredicho y cuestionan la citada normativa. Tras una breve introducción, se argumenta de manera ordenada y se rebate cada uno de los cuatro puntos del texto oficial. En primer lugar, se afirma que la clasificación de los fondos debe centrarse en la figura del notario, que es quien produce la documentación, y no en la notaría. Seguidamente se rebate la equiparación que la norma hace del notariado real y la notaría, que sitúa al mismo nivel jerárquico, y se desaconseja la utilización de la autoridad del notario para afrontar el tratamiento archivístico de la producción documental. En tercer lugar, se proporcionan aclaraciones sobre las figuras de los notarios regentes y los notarios sustitutos, empleadas igualmente de manera que lleva a confusión. Finalmente, se reflexiona sobre la propuesta de clasificación de la misma producción documental.

Résumé

Suite à la promulgation d'une norme technique sur le tableau de classification des fonds notariaux qui sera applicable aux archives catalanes, les auteurs de cet article apportent une série de réflexions et de raisonnements sur l'institution notariale en Catalogne qui, en fait, remet en question cette norme. Après une brève introduction, les arguments sont exposés de manière ordonnée et chacun des quatre points du texte officiel est réfuté. En premier lieu, la classification des fonds doit se centrer sur la figure du notaire, qui est la personne qui produit la documentation, et non pas sur le cabinet. Ensuite, nous réfutons l'équivalence faite par la norme entre le notariat réel et le cabinet, qu'elle place au même niveau, et nous déconseillons l'utilisation de l'autorité du notaire pour affronter le traitement archivistique de la production documentaire. En troisième lieu, nous proportionnons des éclaircissements sur la figure du notaire officiel et sur celle du notaire remplaçant qui sont utilisées sans faire de distinction, ce qui engendre des confusions. Enfin, nous émettons une réflexion sur la proposition de classification de cette même production documentaire.

Summary

In response to the promulgation of a technical regulation on the classificatory framework of notarial collections to be applied to the Catalan

archives, the authors of this paper offer a number of reflections and arguments about the notarial institution in Catalonia which in fact call these regulations into question. Following a brief introduction comes an orderly line of argument with reasons adduced against all four points of the official text. The authors state, firstly, that classification of the collection should centre on the figure of the notary public, as producer of the documentation, and not on the notarial practice. There follows further arguments against the Regulations' considering the actual notarial profession on the same hierarchical level as the notarial practice and the authors advise against using the authority of the notary to deal with archiving treatment of document production. Thirdly, some light is thrown on the figures of tenured notary and substitute notary, also used in a confusing manner. Finally, there are some thoughts on the proposal for classification of the actual documentary production.

